

rast

2 DELO, KAPITAL IN SINDIKATI

Cena: 6,50 eur OKTOBER 2024

MATEJ ČERNE

Izzivi kadrovskega
menedžmenta v
sodobni družbi

BOŠTJAN MIKLIČ

Sindikalno
organiziranje
v šolstvu

ANA ČIGON IN VESNA BUKOVEC

Kapital vedno
išče načine, kako
bi nekaj iz nečesa
iztisnil zastonj

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

INTERVJU Z ANO ČIGON IN VESNO BUKOVEC

Kapital vedno išče načine, kako bi nekaj iz nečesa iztisnil zastonj

Andreja Kopač • Fotografije: Boštjan Pucelj

Ana Čigon in Vesna Bukovec sta vizualni umetnici, ki sta novembra 2022 v Galeriji ŠKUC v Ljubljani z razstavo *Delo v nastajanju*. Razmišljanja o skupnostih onkraj kapitalizma (v sodelovanju s Tio Čiček in Andreo Knezovič) odprli vrata v skupinsko sodelovanje, ki želi občinstvo zelo konkretno nagovoriti in nasloviti problematiko, ki zadeva vse nas. Delo. Kapital. Prekarna razmerja. Alternative? Intervju sem si najprej zamislila kot kolaž, v katerega bi vključila tudi določene izseke in misli razstave, a sta mi obe sogovornici dali toliko zanimivih iztočnic, da sem sklenila obdržati njune misli v izvorni obliki. Predstavili sta tudi uvide v svoje lastno delo in premisleke glede vloge dela z več perspektiv; na koncu sta tudi sami ponudili alternativo umetnostnim praksam v smislu – kako preseči individualno »posvečenost« in doseči (s)misel, ki vodi k dejanju.

Letos sva se odločili, da se bova osredotočili na delovni čas, na osemurni delavnik, ki ga ni več. Na to, na kakšne načine izginja in kam vse se širi; v popoldneve in noči po eni strani in v ozadje možganov, ko te tudi v sanjah ne spusti.

Tudi pri drugih sogovornicah se je izkazalo, da je sinonim za današnje delo prav prekariat. Da prav to postaja glavna oblika dela, ki prepreda naša življenja, razgrajuje tudi že priborjene delavske pravice, vključno z osnovno, ki je osemurni delavnik.

V kontekstu ukvarjanja s tovrstno tematiko na umetniški način, ki delo zaznava, je zanimivo, da kot obiskovalec razstave ne konzumiraš zgolj gledalske izkušnje, ampak deluje, kot da svojemu življenju nastaviš zrcalo.

Vesna: Poleg video intervjujev smo v Galeriji Škuc pripravile dve javni diskusiji, prva je bila o delu, druga pa o skupnosti, saj je bil eden od treh prostorov namenjen pogovoru, na katerega smo povabile različne sogovornice/-ke. Pogovori so bili hkrati spremljevalni in integralni del razstave.

Ana: Sama tovrstne teme pogrešam drugje, v medijih na splošno, in zato se z njimi ukvarjam. Zato jih skušamo dati v prostor, jih vizualizirati. Pri vsaki od treh sogovornic v videu – Jadranki Vesel, Svetlani Slapšak in Tei Jarc – se mi je zdelo neverjetno, da so povedale ravno to, kar sem želela slišati. Končno je nekdo povedal to, o čemer že ves čas razmišljam, a ne znam ubesediti.

Vesna: O teh temah smo veliko razmišljale in jih raziskovale, nismo pa jih znale prav ubesediti, zato smo k sodelovanju povabile novinarko, pravnico in urednico Kristino Božič, ki je moderirala oba pogovora, sodelovale pa so: Mojca Senegačnik (Sindikat Zasuk), Tina Podbevšek (Center za družbeno raziskovanje – Cedra), dr. Tanja Petrović (Inštitut za kulturne in spominške študije, ZRC SAZU), dr. Ksenija Vidmar Horvat (FF, Družbena pogodba v 21. stoletju), Maša Hawlina (Zadugator) in dva predstavnika Placa (Participativna Ljubljanska Avtonomna Cona). Umetnica Andrea Knezović pa je v okviru razstave pripravila celonočni dogodek s skupnim branjem in spletnim pogovorom s Katjo Praznik in Jonathanom Crayem o presečiščih med kulturno produkcijo, kognitivnim kapitalizmom, politiko spanja in njenimi psihokulturnimi posledicami. Imam občutek, da je javnega govora o vprašanju dela absolutno premalo, da moramo na tem še veliko narediti in da tovrstni pogovori manjkajo. Pri pogovorih ni bilo hierarhije v izrekanju; vsi smo sedeli za eno mizo in se vključevali s komentarji.

Ana: In ravno skozi tovrstne procese se je izluščila struktura; kot da bi se odprle nove veje, ki jih moramo vsako posebej obdelati. Letos sva se odločili, da se bova osredotočili na delovni čas, na osemurni delavnik, ki ga ni več. Na to, na kakšne

S Tio in Ano smo hitro ugotovile, da ne želimo »klasične« razstave, ampak takšne, ki bi tudi bila proces, prostor učenja, debate in tudi – počitka. Da lahko prideš, se spočiješ, gledaš in poslušаш.

načine izginja in kam vse se širi; v popoldneve in noči po eni strani in v ozadje možganov, ko te tudi v sanjah ne spusti. Obe sva tudi končno začeli brati iste knjige. Zdaj denimo bereva knjigo Lilijane Burcar *Restavracija kapitalizma: repatriarhalizacija družbe*. Glavna smer, ki jo avtorica preverja, je, kako je reproduktivno delo drugače obravnavano na vzhodu in zahodu, v socializmu in v kapitalizmu. Glede na delovni čas se v zahodnem pristopu reproduktivno delo potiska vse bolj nazaj v družino. V socializmu so obstajale različne institucije, ki so poskrbele za to, da je celotna družba prevzela breme reproduktivnega dela in tako kolektivizirala skrb za otroke in starejše, medtem ko se v kapitalizmu to poriva nazaj v družino. Gre za akumulacijo kapitala, ko reproduktivno delo opravljamo zastoj in tako razbremenjujemo kapital, ki le žanje sadove tega dela, ne da bi vanj karkoli vložil. V Sloveniji sicer še imamo vrtce, ampak se tudi to slabša. Vrtci postajajo vse dražji, delajo krajši čas, niso enako dostopni po celi Sloveniji. Drugo delo, ki ga bereva, pa je *Bulšihiti* avtorja Davida Graeberja.

Vesna: Ta knjiga govori o tistih sicer dobro plačanih delih, ki ne prinašajo nobene širše družbene koristi; gre za birokratska dela, ki nimajo nobenega smisla. Avtor je z različnimi profili zaposlenih naredil veliko intervjujev o službah, ki jih

oni sami dojemajo kot zapravljanje časa. V intervjujih se je izkazalo, da tudi privatni sektor sam ustvarja veliko delovnih mest, ki so sama sebi namen, a so vseeno dobro plačana. Zaposleni imajo slabo vest, ker opravljajo službe, ki ničemu ne služijo, medtem ko je na drugi strani prekariat, ki dela ves čas veliko za malo denarja. V umetnosti in kulturi pa je to še bolj izrazito, saj se od ustvarjalcev pričakuje, da delamo zastoj.

To izhaja iz definicije kulture kot prostočasne dejavnosti, ki nima jasne definicije. Kakšno je vajino stališče glede tega, da delo v umetnosti nima statusa dela kot takega in da so meseci dela za razstavo ovrednoteni kot – žepnina?

Ana: Bistvo »bulšihita« je v tem, da tisti, ki ga dela, ve, da gre za delo, ki ne koristi družbi, ampak je zelo dobro plačano. In Graeber ugotavlja, da obstaja obratno sorazmerje med tem, koliko si plačan in koliko delaš koristno delo za družbo. To pomeni, da bolj ko delaš koristno delo za družbo, manj si plačan. Kot bančnik na primer bolj škodiš družbi in dobiš več denarja, kot učitelj pa bolj korigiraš družbi in dobiš manj denarja. Glede na to, da je umetnost slabo plačana, lahko torej sklepamo, da je za družbo koristna. A Graeber to malo kompleksneje definira. Z vprašanjem neplačanega dela umetnosti se je veliko ukvarjala Katja Praznik

Ob naključnem pogovoru z Ano sva ugotovili, da naju obe zanimajo teme dela, delavskih pravic in zgodovine delavskih uporov, hkrati pa sva ugotavljali, da sva nenehno utrujeni in že skoraj izgoreli od številnih projektov.

Ali lahko navedeta, kako je do vajinega sodelovanja prišlo oziroma na kakšen način sta prišli do izhodiščne ideje razstave? Kaj je bil sprožilni moment?

Vesna: V umetniški praksi me v zadnjem času zanimajo družbeno-kritične teme, razmišljam o svetu okoli sebe, o stvareh, ki se me dotikajo in za katere opazim, da so problematične. To se je pokrilo tudi s tem, da sem začela bolj raziskovati zgodovino svoje družine; dedka in babice, ki sta bila v obdobju med obema svetovnima vojnama sindikalno organizirana in vključena v veliko stavko v tovarni papirja na Količevem. Ob naključnem pogovoru z Ano sva ugotovili, da naju obe zanimajo teme dela, delavskih pravic in zgodovine delavskih uporov, hkrati pa sva ugotavljali, da sva nenehno utrujeni in že skoraj izgoreli od številnih projektov. Vsa ta vprašanja sva želeli raziskati skupaj, ne zgolj da bi analizirali, ampak tudi poiskali možne poti izhoda. Sam težko karkoli narediš, če pa raziskujemo skupaj, lahko pridemo do odgovorov ali rešitev.

Ana: Z Vesno sva si želeli skupaj razstavljati v Galeriji Škuc, zato sva obiskali kuratorko in programsko vodjo Tio Čiček in ji predstavili najino raziskovalna izhodišča za razstavo *Kapitalizem, delo in delavske pravice*. Te teme se mi zdijo pomembne, hkrati pa je pomemben tudi razmislek o idejah prihodnosti oziroma kako bi lahko o svetu razmišljali drugače. Tii Čiček, ki tudi sicer dela vizualne raziskovalne projekte, je bil nastavek všeč, zato smo se projekta lotile skupaj. Tia ni bila samo kuratorka, ampak se je v projekt vključila tudi kot soavtorica. Začele smo na točki, ko še nismo imele jasno razdelane ideje, ampak smo se

skozi proces želele o tem poučiti. Tako smo začele z bralnimi krožki.

Ali lahko opišeta potek bralnih krožkov? Kakšno literaturo ste prebirali?

Vesna: Na začetku smo vedele, da moramo prebrati veliko stvari, ker vemo, da ne vemo dovolj.

Ana: Med kolegi smo poiskale tiste, ki so jih podobne tematike zanimale in bi od njih rade izvedele več. Pridružili so se nam Iva Kovač, Elvis Krstulović, Miha Kelemina in Urška Aplinc. Kasneje se je izkazalo, da imamo vsi prekarna življenja in da se ne moremo pogosto dobivati. Tako smo se bolj obveščali, kaj zanimivega smo prebrali.

V tem kontekstu gre za proces spoja teorije in prakse; po eni strani vsi živimo prekarna življenja, po drugi pa gre za podkrepitev s teorijo. Kaj ste se iz tega naučili? Bi morda izpostavili kakšnega avtorja ali avtorico?

Vesna: Brali smo zelo različne stvari. Najbolj mi je v spominu ostal roman Janisa Varufakisa *Another Now: Dispatches from an Alternative Present*, kjer je v fikcijo zaobjel to, kako bi se rešili iz trenutne situacije oziroma izstopili iz kapitalizma. Zamislil si je vzporedni svet, v katerem ni več korporacij in v katerem je svetovni dolg razrešen. Zanimivo mi je bilo, ker je delo napisano kot literatura, a obenem kot predlogi rešitev, kaj vse bi se dalo narediti.

Ana: Brala sem Varufakisovo delo *Ta svet je lahko boljši* in poslušala avdio knjigo *Washington Bul-*

lets avtorja Vijaya Prashada, ki govori o tem, kako ZDA še vedno kolonialno upravlja svet. Pomembno pri naših srečanjih je bilo to, da se izkristalizira, na kaj se bomo osredotočile. Vse stvari so povezane, a obenem tako široke, da smo se v nekem trenutku začele spraševati, kako zožiti vso problematiko, da bo obvladljiva za naš končni cilj – razstavo. In zato smo skozi literaturo, ki smo jo predstavile druga drugi, prišle do vprašanja dela kot tistega osrednjega pojma, ki nas vse zadeva in skozi katerega se tako kapitalizem kot kolonializem tudi zrcalita.

Vesna: S Tio in Ano smo hitro ugotovile, da ne želimo »klasične« razstave, ampak takšne, ki bi tudi bila proces, prostor učenja, debate in tudi – počitka. Da lahko prideš, se spočiješ, gledaš in poslušаш. Na ta način smo tudi porazdelile prostore. Prostor učenja je mišljen tudi v smislu, da se moramo določenih stvari, ki se jih naučimo kot del socializacije, najprej odučiti, da lahko začnemo razmišljati drugače. In da se da stvari spremeniti. Zato smo pisale različnim slovenskim

založbam, ki izdajajo tovrstno literaturo, denimo *cf., ZRC SAZU, Forum, Ljubljana, Založba Sophia, Zavod Transakcija, Mesto žensk, Založba Sanje, če bi prispevale knjige za razstavo, in naletale smo na zelo dober odziv. Donirane knjige smo po razstavi podarile knjižnici Participativne ljubljanske avtonomne cone PLAC, saj nam je bilo pomembno, da ostanejo prosto dostopne javnosti.

Gre za to da ste na nek način »razstavile« koncept dela, znotraj katerega je še ena velika tema, in sicer tema prekariata. O tem govori tudi video oziroma film, v katerem različne sogovornice izpostavijo ameboidno razsežnost našega dela, ki se zajeda globoko v prosti čas. Tako ni več jasne razmejitve oziroma mesta, kjer ne bi razmišljal o delu. Kaj so po opravljenih intervjujih vajina nova spoznanja na tem področju?

Ana: Naša prva sogovornica Jadranka Vesel je na prvo vprašanje, kaj je delo, rekla, da lahko danes govorimo samo o prekariatu do nezavesti. Ni več dela, samo še prekariat. In že to veliko pove.

V socializmu so obstajale različne institucije, ki so poskrbele za to, da je celotna družba prevzela breme reproduktivnega dela in tako kolektivizirala skrb za otroke in starejše, medtem ko se v kapitalizmu to poriva nazaj v družino.

v knjigi *Delo umetnosti: nevidno delo in zapuščina jugoslovanskega socializma*. Opozorila je, da je to, ali je nekaj plačano ali ni, treba gledati znotraj sistema. Avtorica primerja sisteme jugoslovanskega socializma in zahodnega kapitalizma. V slednjem delo umetnika večinoma ni vzdržno plačano, razen nekaj redkih izbrancev. Pri večini umetnikov je problem to, da delajo, a za svoje delo niso primerno plačani. Edini način, kako si pridobiš pravico, da si plačan, je skozi delavski boj. Treba je prepoznati tudi dejstvo, da nekdo od tvojega dela vendarle živi. V galerijah delajo ljudje, ki so redno zaposleni. Če se torej galerija odloči, da bo razstavljala delo neke umetnice, a njenega dela ne plača primerno, to pomeni, da je bilo njeno delo izkoriščeno. Tudi če drži, da umetnost delamo iz ljubezni, to ne pomeni, da ga zato ni potrebno plačati. Bi mehaniku odrekli plačilo, ker v delu uživa? Človekovo preživetje danes je odvisno od zmožnosti plačevanja računov, zato si je potrebno izboriti plačilo za opravljeno delo ali si izboriti drugačen družbeni sistem. Svetlana Slapšak meni, da družba ne bi smela temeljiti na tem, da lahko nekdo živi zaradi tega, ker dela, ampak da lahko živi že zato, ker je človek.

Omenila si delavski boj. V kontekstu sindikatov me zanima vajino stališče v boju za pravice prekariata. Menim, da prekariat nima pravih zastopnikov, tudi v sindikatih ne.

Vesna: Težava je v tem, da so sindikati, kot so včasih bili, veliko lažje prišli do delavcev, saj so ti delali na določeni lokaciji. Lažje so prišli do njih, prepoznali težavo, se povezali in tudi vzpostavili stavko. Nas, ki smo prekarci in delamo vsak za sebe, obenem pa smo drug drugemu konkurenca, je skoraj nemogoče združiti in povezati, da bi

stopili skupaj. Na vizualni sceni smo si skoraj vsi konkurenca, ker je premalo galerij in prostorov, da bi vsi umetniki lahko redno razstavljali. Sindikalno povezovanje pa je namenjeno temu, da bi se med seboj povezali in stopili skupaj. Zakaj je to težko? Lahko bi rekli, da ne bomo razstavljali, če nas ne plačajo dovolj. Ampak sistem je narejen tako, da moramo mi, ki imamo status samozaposlenega v kulturi – ker je to za večino edini način, da se sploh lahko ukvarjajo z umetnostjo – za pridobitev statusa dokazovati, da razstavljamo v galerijah in razstaviščih. In nismo v položaju, ko bi lahko rekli ne. Tega boja ne moremo vzpostaviti, ker nismo v enakovrednem položaju.

Gre za sistemski položaj, v katerem lahko protestiraš, postaviš določene pogoje, ampak ne moreš reči ne. In še potem, ko se prekarci združijo (denimo v sindikat Zasuk), znotraj tega ponovno poteka boj, na kakšen način bodo stvari delovale. Kot da je skupnost danes nemogoče ustvariti, ker je fragmentacija interesov močnejša kot dosega skupnega glasu.

Vesna: Tudi kot družba smo usmerjeni na individualnost in tekmovalnost. Težko je tvoriti skupnost, ki bi solidarno sodelovala. Vedno pridejo na plan osebni interesi in zdi se mi, da se moramo tvornega sodelovanja šele naučiti, kar je težko. Lahko ustanovimo sindikat in rečemo, da bo vse rešeno, ampak gre za boje, ki jih moramo ves čas bojevati.

Ana: Ko smo z Jadranko Vesel govorile o zadru-gah, je rekla, da se zelo motiš, če misliš, da boš dobil tri ljudi, naredil zadrugo in bo to delovalo. Najprej se moraš izobraževati, se naučiti sodelovati in šele potem bo mogoče delovalo. In znanja

Vesna Bukovec, Ana Čigon in Tia Čiček na razstavi *Delo v nastajanju*, 2022. Fotografija Simao Bessa, arhiv Galerije Škuc

o sodelovanju glede tega, v kakšnih razmerah smo, kako smo si v tem podobni in kje bi lahko bil naš skupni cilj, nimamo. Menim, da je treba to še zgraditi, in tudi sindikati bi morali razmišljati o drugačni strukturi. Še vedno velja logika, da »plačaš« nekomu, da se bo boril zate. Da nekaj kupiš, da bo kdo nekaj naredil zate. V resnici pa se moraš boriti skupaj in vsi delavci morajo vedeti, v čem je problem. Če svojo situacijo prestaviš na drugega in niti ne veš, kaj se dogaja, se ne da veliko storiti. Pomembno je, kakšna je organizacijska struktura sindikatov.

Z rastlinami in živalmi smo sestavni del planeta, a je samo človek tisti, ki mora v tem sistemu zaslužiti, da lahko živi. In v tem kontekstu me zanima, kaj od idej, ki sta jih omenili na začetku, bi bila lahko rešitev ali pot do boljšega sveta?

Vesna: Vprašanje je kompleksno in veliko moramo še raziskati, a vseeno moramo najprej pri sebi razčistiti, katere so tiste stvari, ki jih lahko same spremenimo. Na primer: da ne delamo ob koncih tedna, da spoštujemo prosti čas drugih, da zmanjšamo obseg dela, kjer lahko. Mislim, da moramo

raziskati pojem *odrasti*, ki je sociološki termin in se ga uporablja v smislu, da preveč proizvajamo in da celotna družba temelji na tem, da merimo razvoj in uspeh na podlagi rasti – gospodarske rasti, BDP-ja, dobička ... Da mora biti vsega več. Rezultat tega je, da imamo uničen planet, živalske in rastlinske vrste izumirajo, mi pa smo »prekurjeniki«. Ideja odrasti pomeni, da poskušamo spremeniti način delovanja tako, da se preusmerimo na skromnost, na biti zadovoljen z manj, a ne v smislu, da bi zagovarjali recesijo, ampak da ustavimo lastne apetite po več in zagotovimo bolj pravično družbo za vse v okvirih zmogljivosti planeta. Tovrstni koncepti se tudi teoretsko razvijajo, veliko ljudi razmišlja o tem. Ampak v kapitalizmu, kot ga poznamo, je to praktično nemogoče, ker temelji na linearni rasti in nenehni produkciji.

Ana: Ena od idej, kako bi imenovala takšen projekt, je TIA. Na kratico TINA (*There is no Alternative*), kar je izpostavila Margaret Thatcher v smislu, da ni alternative za kapitalizem, je potrebno odgovoriti s TIA (*There is Alternative*). Preseči moramo misel, da si lažje predstavljamo konec sveta kot konec kapitalizma. Rešitev je

Skrajšanje delavnega časa bi prineslo večjo produktivnost, kar so potrdile tudi raziskave. Poleg tega bi zmanjšali pritisk na okolje in podnebje.

veliko. Eno od teh je izpostavil že John Maynard Keynes, ki je okoli 1930 rekel, da bomo čez sto let delali 15 ur na teden. Če bi vprašali Davida Graeberja, obstaja toliko »bulšihotov«, da bi očitno res lahko delali precej manj. Vlada nam je obljubljala 30-urni delavnik, pa na to hitro pozabila. Skrajšanje delavnega časa bi prineslo večjo produktivnost, kar so potrdile tudi raziskave. Poleg tega bi zmanjšali pritisk na okolje in podnebje. Poslušamo samo, kaj vse ni možno, ampak lahko bi zahtevali alternative in k temu težili.

Ali menita, da ima ravno v tem kontekstu umetnost vztrajnostni moment oziroma moment, ko namesto upora *PROTI* nastopi upor *ZA*, ki je tudi feministični upor?

Vesna: Če se navežem na že omenjeni avtorici, Lilijano Burcar in Katjo Praznik, obe poudarjata, da sta patriarhat in kapitalizem neobhodno povezana in da po drugi strani delo v umetnosti ni prepoznano kot delo zato, ker se ga predstavlja kot poslanstvo ali ljubezen. Na enak način se predstavlja tudi reproduktivno delo. Analogijo lahko potegnemo na mestu, da delamo nekaj

z veseljem in ljubeznijo, zato to ni »pravo« delo in zato plačilo ni potrebno. V raziskavah želimo te teme povezati in izpostaviti tudi ženski upor. Tudi v svojih raziskavah smo dale glas pretežno ženskam.

Ana: Zanimiva se mi zdi tudi ugotovitev Lilijane Burcar, da kapital vedno išče načine, kako bi nekaj iz nečesa iztisnil zastoj. In če lahko pripravi nekoga, da bo delal zastoj, bo to tudi naredil. Če lahko kapital črpa nafto in mu hkrati ni treba plačati za onesnaževanje okolja, bo to počel – ker se mu drugače to ne bi splačalo. Če lahko kapital nekoga izkoristi, denimo migrante kot cenejšo delovno silo ali prekarce, bo to tudi storil. Primarna akumulacija kapitala se še vedno dogaja. Pozorni moramo biti predvsem na to, kje vse nam kapital »krade«.

Če se pomaknemo še na umetniški trg, ki je prav tako kot drugi trgi sestavljen iz produkcije in cirkulacije, se zdi, da pri nas zaradi nezadostne cirkulacije (umetniških del) trg ne deluje. Kako potemtakem vidita relacijo med lokalnim in globalnim?

Vesna: Kot primer povezovanja in vzpostavljanja skupnosti bi navedla Inštitut 8. marec kot način doseganja družbenih sprememb in uspešnega mednarodnega povezovanja. Gre za primer, iz katerega se lahko učimo, kako se širše povezovati in delati za skupen projekt, kot je npr. *My Voice, My Choice*, evropska državljanska pobuda za varen in dostopen splav. V umetnosti je to težko, ker si vezan na določena lokalna sredstva in ker je vse razdrobljeno.

Ana: Bolj bi morali razmišljati o tem, da poskušamo narediti spremembo tam, kjer smo. Če bi kot umetnica sledila vsem pravilom ali trendom, bi bilo verjetno bolj pametno, da delam sama in nekaj manj političnega ter bolj univerzalnega (manj lokalnega). Ampak želela sem se ukvarjati z lokalnimi temami in se povezovati, zdi se mi prav, da si poskušamo izmenjevati ideje in delati skupaj. Že naslov projekta *Delo v nastajanju* ni

končni produkt iz več razlogov. Prvič zato, ker je produktivnost problem, saj v umetnosti pogosto pride do hiperprodukcije. Delo v nastajanju zato nastaja počasi in postopno; v razstavo vsakič nekaj malega dodamo in pomembno nam je, da je čim bolj vidna. Projekt smo raztegnile čez čas, da se lahko v temo bolj poglobimo. Drugič, pomembno mi je, da prihaja do izmenjave idej in se začne razmišljati o umetnosti na način, kako bi bila bolj povezana z ljudmi.

Vesna: Razstavní projekt je bil v različnih oblikah do sedaj že predstavljen v Ljubljani, Mariboru in Hrastniku. Načrtujemo tudi predstavitev naslednje faze v Ljubljani in Kopru.

Tudi večžanrska, ki združuje teorijo, vizualno umetnost in izobraževanje, ima poseben pomen, kar lahko sega dlje, odpira in povezuje več različnih profilov ljudi.

Vesna: V vizualni umetnosti imaš kot avtor vedno določeno estetiko, ki je veliko bolj »varna«, če je bolj abstraktna in če ne uporablja neposrednega izjavljanja. Strokovna publika ima na splošno raje, da je nekaj nedorečeno, da so vsebine odprte in da si ljudje sami interpretirajo

umetniške izjave. Obe z Ano pa želiva povedati nekaj zelo konkretnega. Gre za proces, ki ni nikoli dokončan, saj temelji na bojih, ki niso nikoli zaključeni. Sveta ne moremo spremeniti iz danes na jutri, lahko pa s ponavljanjem na različne načine prikažemo stvari, ki so lahko zelo očitne, pa jih niti ne vidimo. Le tako lahko vplivamo na dolgoročne spremembe in v tem se mi zdi tudi smisel tega, kar počneva. Kljub temu da sem pesimistka, verjamem, da se na dolgi rok stvari da spremeniti. Ozavestila pa sem, da hitrih rešitev ni.

Ana: Bertold Brecht je zapisal: »Umetnost ni zrcalo, ki odseva stvarnost, ampak kladivo, s katerim se jo oblikuje.« Zanima me, kako iz teorije potegniti določene dileme »na plan« in jih predstaviti. Dobrodošlo se mi zdi, da je nekdo o tem že prej dobro premislil in da lahko dodam nekaj s tem, ko poskušam ideje predstaviti v vizualni kod. Ko sem brala vso literaturo, sem v sebi resnično začutila spremembo. Teorijo želim vzeti kot nekaj, kar se motri skupinsko in k čemur lahko sama nekaj dodam. Da ne razmišljam več o sebi kot o *individu* – umetniku, ki svojo lastno notranjost nekam »daje«, ampak kot o delu nečesa, kar gradimo skupaj.

PRIPOROČAMO V BRANJE

Raziskovanje delavstva in sindikalizma

Doris Bubnjić • Fotografije naslovnice knjig: Boštjan Pucelj
Knjige hrani: Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto

V času, ko se dinamika dela in delavskih pravic nenehno spreminja, lahko skozi literaturo podrobneje preučimo posebnosti problematike delavskega razreda. Prav to je po Aristotelu ena izmed temeljnih oblik življenja – kontemplativno življenje, posvečeno razglabljanju, kar bo seveda naša želja po prebranem priporočenem gradivu. Potopili se bomo v štiri izjemne knjige, ki imajo kljub raznolikemu okolju in slogu skupno rdečo nit: raziskovanje delavskega razreda in življenja delavcev.